

NIELS OLE FINNEMANN: I broderskabets aand. Den socialdemokratiske arbejderbevægelses idéhistorie 1871–1977. København, Gyldendal, 1985. 445 s., ill.

Det er interessant og for historikere tankevækkende, at den første store samlede analyse af socialdemokratiets idéudvikling fra partiets start til programmet i 1977 er skrevet af en litteraturhistoriker. Det er resulteret i en meget væsentlig, uortodoks og yderst diskutabel helhedstolkning, der ud over den historiske side også kan ses som en art programskrift for det nye venstres lidt mere bedagede generation (hvortil anmelderen også hører – uden dog i et og alt at dele forfatterens synspunkter). Niels Ole Finnemann er ingen novice som politisk og historisk forfatter og debattør. I de sidste 15 år har artikler og debatindlæg fra hans hånd spillet en betydelig rolle i venstrefløjens diskussioner, navnlig om karakteren af den socialdemokratiske reformisme. Her har Finnemann placeret sig inden for den retning, der af de kapitallogiske modstandere er navngivet den »socialhistoriske« tolkning, en karakteristik som også denne fremstilling i nogen grad berettiger til.

»I broderskabets aand« har haft en lang tilblivelseshistorie, og flere af Finnemanns tidligere afhandlinger må betragtes som forarbejder til bogen. Det gælder artiklen »Reformismen ved vejs ende?« (Socialistisk Politik 1977, nr. 8), hvor forfatteren i delvis opposition mod venstrefløjens kritik af socialdemokratiet betonede reformismens historiske rationalitet og karakteriserede arbejderklassens varige tilslutning til partiet som udtryk for et historisk rationelt valg. Som medforfatter til skitsen »Faser i den danske reformismes udvikling« (trykt som efterskrift til Christoph Deutschmann: Venstrekeynesianismen, 1975), der i høj grad influerede reformismedebatten i 1970'erne, udviklede Finnemann en faseopdeling af reformismen i hhv. den »klassiske«, den »kriseregulerende« og den »venstrekeynesianske«. Denne deling strukturerer også nærværende bog, idet faserne dog nu betegnes hhv. »den proletariske reformisme«, indtil begyndelsen af dette århundrede, »den folkelige reformisme« til slutningen af 2. verdenskrig og endelig »den statslige reformisme«, der vistnok – men det er noget uklart – anses for afsluttet, uden at den efterfølgende/nuværende fase er navngivet. Til de tre faser svarer den socialdemokratiske opfattelse af det historiske subjekt og genstanden for partiets politik som arbejderklassen, folket og mennesket slet og ret.

Mens faseopdelingen næppe vil overraske eller provokere ret mange, er der mere sprængstof i de temaer, som Finnemann anser for de væsentlige og de vurderingsnormer, han anlægger. Med erkendt inspiration fra de miljøer, der i 1970'erne og 1980'erne har fremmet den økologiske og

kønshistoriske og -politiske bevidsthed slår han i hver fase ned på netop socialdemokratiets forståelse af forholdet natur-kultur, arbejde-videnskab-teknologi, familie- og kønsrelationer, det private og det offentlige.

Konstanten i den socialdemokratiske idéverden har været fremskridts-optimismen, håbet om et harmonisk samfund, rationelt organiseret, parret med troen på, at det rationelle kan baseres på videnskab og teknologi. Garanten for dette ligevægtssamfund er staten, der i følge Finnemann opfattes som »inkarnationen af den højere retfærdighed« (s. 61). Fremskridtsoptimismen har været formuleret forskelligt, ligesom det endelige mål, i de enkelte faser. Partiets styrke har været, at det på grundlag af denne tankegang har været politisk pragmatisk, har haft vilje til at tilsidesætte mere principielle hensyn til fordel for fasespecifikke løsninger af de givne uligheder, konflikter og hindringer for den samfundsmæssige harmoni.

Først i 1970'erne synes den socialdemokratiske fremskridts- og harmonitro at slå alvorlige sprækker. Det demonstreres af Finnemann i en omfattende afsluttende analyse af partiets 1977 program, hvor alle de historiske dilemmaer, som den pragmatiske reformisme har holdt under låg, blotlægges. Her afdækkes problemerne ved et samfund og fremskridt, der er baseret på kontinuerlig naturbeherskelse ved hjælp af videnskab og teknologi. Her ses spændingsforholdet mellem det private og det offentlige, ikke alene udtrykt i privatejendommens grænsesættende virkning, men også i det offentliges og institutionernes indhug i individernes og familiernes private sfære. Og navnlig ses her de historisk set jævnt hen tilslørede kønsmæssige modsætninger. Det hele dilemma koncentrerer efter Finnemanns opfattelse i, at den socialdemokratiske arbejderbevægelse nu erkender, at den kvantitative vækst, som hidtil har været anskuet som identisk med fremskridt, har nået nogle grænser. Den må efter socialdemokratiets opfattelse erstattes (suppleres?) med vækst i livskvalitet, hvilket vistnok i følge Finnemann må forstås som en delvis sejr for de såkaldte kvindelige livsværdier. Disse har hidtil været undertrykt i bevægelsen. Mændenes værdier er blevet fremstillet og forstået som almengyldige, kun periodisk anfægtet i slutningen af 1870'erne og 1950'erne, her af Lis Groes og især Bodil Koch. Hun fremstår fremfor nogen som bogens helt(inde), hvis synspunkter nu endelig er optaget i programmet omend ikke med fuld konsekvens. Ellers har den patriarkalske holdning helt domineret tænkning og praksis, både i familie og samfund med kulmination i 1930'erne under Stauning som den patriarkalske arketype.

1977 programmet er et skjult opgør med 100 år gamle grundforestillinger i den socialdemokratiske arbejderbevægelse, navnlig den materielt

funderede fremskridtsoptimisme, der fandt sin programmatiske kulmination i 1961 i højkonjunktorens og vækstideologiens glansperiode. Fremskridtets omkostninger er nu blevet iøjnefaldende. Naturen har slået igen over for den uhæmmede udnyttelse. Der er en udbredt skepsis over for det repræsentative demokratis evne til at løse folkeflertallets problemer. Afmægtigheden i forhold til partier og stat manifesteres i græsroddernes hektiske aktiviteter.

Finnemanns ambition er at følge de idémæssige rødder til denne misère og i nogen grad at tolke dem ind i en bredere socialøkonomisk, politisk og kulturel ramme. Ved at forfølge disse temaer kaster han på mange punkter nyt lys over socialdemokratiets idéhistorie, mens andre temaer, der hidtil har stået centralt i diskussionerne, bliver underbelyst.

I den proletariske reformismes epoke grundlagdes allerede med den førsocialdemokratiske Frederik Dreiers naturopfattelse og 1700-tals prægede rationalitetsholdning nogle af de senere socialdemokratiske fundamentale (fejl)opfattelser. I analysen af denne fase er især Finnemanns nytolkning af Pios syn på konflikten mellem naturret, ejendomsret overraskende og væsentlig. Dertil kommer en flot formuleret diskussion af forholdet mellem socialdemokratiets stadigt mere naturvidenskabeligt orienterede natur- og udviklingsopfattelse og det grundtvigske natur- og fremskridtsbegreb. Det forekommer dog, som om Finnemann på nogle punkter overvurderer fællesskabet i udgangspunkt, ideer og mål mellem bondebevægelse, radikalisme og socialdemokratisk reformisme. Det blev efter hans opfattelse disse bevægelser, der formede det 20. århundredes Danmark. Godt nok. Men Finnemann forbiser både industrialiseringens bærere og måske især bysmåborgerskabet som lige så væsentlige med- og modspillere for især socialdemokratiet i formningen af dette århundredes økonomi, sociale, politiske og kulturelle relationer.

Svagest i fremstillingen står spørgsmålet om indflydelse fra de internationale idéstrømninger, herunder marxismen og i forlængelse heraf analysen af Gustav Bangs indsats, som nærmest reduceres til at være en sammenfatning af den proletariske reformismes indhold. Derimod er Finnemanns analyse, i anden del om den folkelige reformisme, af Hartvig Frisch, Bomholt og Harald Bergstedt meget udbytterige. Den tidligere nævnte tolkning af patriarkalisen i familie og samfund med karakteristiken af Stauning som »inkarnationen af den socialdemokratiske ånd« (s. 253) afrunder denne fase.

I analysen af overgangen fra denne fase til den statslige reformisme er der et underligt brud, et næsten uforklaret og uforklarligt hop fra Stauning til »Fremtidens Danmark«. Besættelsestiden og dens betydning for socialdemokratiet, både dets selvforståelse og placering politisk,

springes fuldstændigt over. Hvad er der blevet af kontinuiteten? Springet videre til det rigtige sete »tidehverv« i 1950'erne begyndelse er ligeledes meget brat. Det bliver ikke ganske klart, hvorfor socialdemokratiet nu er i stand til at lede »den sociale revolution«, baseret på vækst, teknologi og stat og med de konsekvenser, der er beskrevet ovenfor. Yderligere med den utilsigtede og af Finneemann uforklarede følge af det socialdemokratiske lederskab, at der efterhånden skete en politisk spredning væk fra socialdemokratiet.

Det er tydeligt, at Finneemanns force er nylæsning og nytolkning af kendte tekster, overvejende af programmatisk art. Det er den gevinst læseren får i kraft af Finneemanns faglige udgangspunkt. På andre felter er analysen trods sit høje niveau mere problematisk. I god overensstemmelse med de sidste tiårs tendenser er politikbegrebet stærkt udvidet, særlig til natur- og kønsproblemerne. Ikke desto mindre virker fremstillingen på en måde afpolitiseret. Det er vanskeligt præcist at forklare hvorfor. Men to forhold bidrager hertil. Finneemann bevæger sig trods sin konstant kritisk analyserende metode inden for rammerne af en socialdemokratisk selvforståelse. Argumentationen tenderer til at lukke sig om sig selv. Hvilket skyldes den anden hovedindvending. Finneemann diskuterer med kilderne og ikke med andre forskere. Fremstillingen er blottet for forskningsdiskussion, eksplicit i hvert fald. Det er klart, at der i en så indholdsrig bog løbende er indirekte kommentarer til den hidtidige forskning, men jeg savner djærvere livtag med de mange, der i de senere år har manifesteret synspunkter på socialdemokratiets udvikling og betydning, Søren Mørch f.eks. i »Den ny Danmarks Historie 1880–1960« (1982). Den dækker stort set samme periode og, omend med et andet udgangspunkt, nogle af de samme temaer.

Finneemann kan imidlertid være sikker på ikke at lide samme skæbne. Hans stadig stimulerende og provokerende bog kan ikke undgå at få en fremtrædende placering i kommende diskussioner om den socialdemokratiske arbejdsbevægelses udvikling.

Niels Finn Christiansen

CHRISTIAN TORTZEN: Søfolk og skibe 1939–1945. Den danske handelsflådes historie under anden verdenskrig. Bind 1: Ind i krigen (717 s.); bind 2: Overgangstid (431 s.); bind 3: De første år (648 s.); bind 4: De sidste år (648 s.). København, Grafisk Forlag, 1981–1985. Ialt 1152 kr.

Christian Tortzens fremstilling er med sine fire bind og ialt 2426 sider en ordentlig mundfuld. Man skal tilbage til den umiddelbare efterkrigstid